

DAN ZAMFIRESCU

Noul sentiment al istoriei naționale

Sintem într-un moment în care literatura română își face bilanțul a trei decenii. Trei decenii, în cel mai deplin înțeles al cuvîntului, istorice. Trei decenii echivalînd cu o epocă, așa cum n-au mai fost decît acelea care s-au arcut peste 1848 și 1877, cînd a înviat din letargie și umilîntă un popor și s-a făurit din temelii o țară. Generația lui Bălcescu, Alecsandri, Kogălniceanu n-a făurit numai o țară ci și o literatură — literatura română modernă. Țara și literatura s-au făurit împreună, una avînd nevoie de cealaltă ca să poată exista. Eminescu, Creangă, Caragiale n-ar fi fost cu puțință fără generația anterioară, și nici într-o țară în care se tăia cu o linie neagră cuvîntul „Propășirea” și se suprimau după primele numere publicații ca „Dacia literară”. Un popor nu poate avea o mare cultură dacă nu are o țară a lui, dar un popor poate lupta, prin cultură, spre a-și dobîndi, legitimă și zidi această țară. Drumul ascendent al culturii poate fi diagrama inefabilă a destinului său istoric. Și o literatură în care să palpate plenar conștiința istorică a unui popor nu se poate naște decît în momentul în care acel popor este stăpîn deplin pe istoria sa.

Deceniul din urmă al istoriei noastre s-a distins printr-o înflorire fără precedent a literaturii de inspirație istorică. Două romane excepționale: Principele de Eugen Barbu și Plecareea Vlașinilor de Ioana Postelnicu s-au adăugat, în acest interval, capodoperei sadovniene Nicoară Potcoavă. Un întreg teatru istoric, un adevărat moment de înflorire fără egal a teatrului istoric în literatura română distinge această perioadă nu numai în cuprînsul celor trei decenii, dar chiar în întreaga istorie a dramaturgiei românești, unde cele cîteva piese de rezistență pe care le datorăm lui Hasdeu, Alecsandri, Davila și Delavrancea plutesc peste naufragiul a sute de încercări similare, iremediabil înghițite de uitare. Pe cînd momentul actual al teatrului istoric românesc înscrie pe orbită o mulțime de nume și titluri asupra cărora istoricul literar viitor va fi obligat să stăruie.

Cecea ce le înrudește și le deosebește totodată de întreaga noastră dramaturgie istorică anterioară este părăsirea retoricii unui Alecsandri, Davila sau Delavrancea, pentru o manieră nouă, care poate fi a teatrului modern din toată lumea, dar este cu siguranță și a modului nostru actual de a simți istoria. Căci, așa cum spunea Nicolae Iorga, descoperim mereu mai adîne trecutul prin experiența vie a prezentului iar istoria contemporană sapă în noi canale nebaneuite de înaintași, spre a străbate în adîncurile erei revoluate.

Dacă în acești 30 de ani nu s-a afirmat nici un istoric capabil să simtă și să reinterpreteze trecutul cu geniul unui Bălcescu, Hasdeu, Xenopol, Iorga sau Pârvan, s-au afirmat, în schimb, cîteva scriitori prin care noul sentiment al istoriei naționale s-a intrupat în opere literare de o forță și originalitate fără egal în trecut. Ei au în comun simțul tragicului, care domină existența noastră istorică, semănată de jertfe ca a nici unui alt popor din Europa, jertfe neștiute, sau jertfe de tragedie antică, de felul morții lui Brincoveanu. Dar au, în același timp, puternic, răscolitor, tonic, conștiința forțelor perene ce tin, din adîne, temeliiile acestui popor și-l fac să triumfe, în colectiv, acolo unde individul a fost fript pe tron înroșit, asasinat pe Cîmpia Turzii, rupt de cămile la Cahul, descăpățînit împreună cu tot neamul în piața Stambulului, străpuns cu hangerul fiindcă protestase împotriva cuantirii patriei, zdrobit pe roată, hăcuît și aruncat în fîntină, spînzurat, lăsat să innebunească de durere ori alungat dintr-o țară pe care o făurise...

Acastă stihie a vieții, care a înfruntat, a răbdat și a dizolvat dușmani și puteri ce cuprinsese odinioară pământul iar acum abia le mai stăruie amintirea, a făcut, din fiecare jertfă, o picătură de jar în inimi, menită a le ține fierbinți, pentru ziua dreptei răsplăți. Tragismul și dîrzenia, luciditatea și forța de jertfă, înfringerea și lepădarea de sine în fața interesului suprem al nației, arta de a dăinui, de a nădăjdui, de a lucra pentru viitor în crivăț, de a crede în biruitoarea primăvară a dreptății, de a păstra ca lege valorile morale, în pofida a tot ceea ce pare a le contrazice, acestea sînt trăsăturile cu care ne înfățișează istoria noastră, dramaturgia nouă. Ea a căutat să reînvie trecutul, spre a face din el învățătură și tărie. Pleiada de dramaturgi istorici care s-au angajat în această operă, rostindu-și crezul prin Mircea ori Ștefan, prin Petru Cercel, Ion Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul, Brîncoveanu, Horia ori Avram Iancu, a reușit să înscrie un capitol nu numai în istoria noastră literară ci și în istoria conștiinței datorii față de popor care a însuslești scrisul celor mai buni dintre fiii săi.

Din această bogată, meritorie și nu o dată valoroasă producție a teatrului istoric actual, trei titluri pot fi socotite, de pe acum, intrate în rîndul operelor cărora li se poate aplica adjectivul „clasice“ cu aceeași legitimitate cu care-l aplicăm la Răzvan și Vidra, Despot Vodă, Vlaicu Vodă sau Apus de Soare. Este vorba de Petru Rareș al lui Horia Lovinescu și de Săptămîna patimilor și Viteazul de Paul Anghel.

Petru Rareș este o meditație asupra puterii și dramelor ei, dar este în același timp și o meditație asupra condiției istorice românești, ca și Vlaicu Vodă a lui Davila, adevărat tratat de politică națională, pe urmele Scrisorii III de Eminescu. Ii lipsește, ca și lui Vlaicu Vodă sau Apus de Soare, doar simțul măreției acestei istorii românești, sentimentul că ea a fost servită de personalități ce se ridică pînă la semnificații universale, și că în dramele trăite de acest popor, pe acest pămînt, se poate revela un coeficient de umanitate eternă, condiția umană însăși, în ipostaza sa istorică numită poporul român. Fiîndcă autorul lui Petru Rareș rămîne încă legat de viziunea tradițională asupra istoriei naționale, aceea pe care au împărțit-o iluștrii săi înaintași.

I-a revenit lui Paul Anghel meritul de a ridica dramaturgia istorică românească la o înălțime nouă: această înfăptuire nu este un simplu accident legat de talentul autorului — care s-a risipit de atîtea ori în sublime firimituri — ci expresia unui spirit al epocii, produsul acelei noi viziuni asupra trecutului românesc zămislită de istoria contemporană, de experiența de azi a poporului nostru.

Să nu uităm că aceste piese au fost scrise în 1967 și 1969, că sînt, deci, ca și romanele istorice ale lui Eugen Barbu și Ioana Postelnicu, creații reprezentative pentru cel de al treilea deceniu postbelic, cînd prețuirea și aprofundarea marilor tradiții de luptă ale poporului nostru a devenit una din coordonatele majore ale politicii culturale.

În Săptămîna patimilor și Viteazul culminează, cel puțin pentru moment, drumul deschis acum mai bine de un secol de geniul lui Hasdeu. A constata faptul înseamnă a proclama implicit valoarea acestui capitol din istoria literaturii noastre, care se deschide în august 1944. Nu numai în roman, nu numai în poezie, ci și în dramaturgie aceste trei decenii au îmbogățit, deci, literatura română cu creații ce pot sta alături de tot ceea ce s-a produs mai bun în trecut.

